

To nojč na božić

DANIŁA ZULJAN KUMAR | ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko

✉ DZuljan@zrc-sazu.si

Izveček: V prispevku je predstavljena božična zgodba iz vasi Subid v zahodni Benečiji. Pripoveduje o deklici Anici, ki je božični večer preživela v hlevu s svojimi živalmi. Te so to noč dobile sposobnost spregovoriti. Deklica je v hlev odšla kljub dedkovemu svarilu, da poslušati, kaj živali govorijo na sveto noč, prinaša nesrečo. Toda zgodba se konča srečno, deklica v hlevu zaspi, zvita okoli svojega ovenčka in tam jo najde dedek, ki jo nese v posteljo.

Ključne besede: tersko narečje, pripovedništvo, pripoved, božična noč, živali.

Questa notte di Natale

Riassunto: In questo contributo viene presentata una storia natalizia del villaggio di Subid nella parte occidentale del Friuli-Venezia Giulia. La storia parla di una bambina di nome Anica, che trascorre la vigilia di Natale nella stalla con i suoi animali. Quella notte, gli animali acquisiscono la capacità di parlare. La bambina entra nella stalla nonostante l'avvertimento del nonno, che ascoltare gli animali parlare nella notte santa porta sfortuna. Tuttavia, la storia ha un lieto fine: la bambina si addormenta nella stalla, avvolta intorno al suo agnellino, e lì la trova il nonno, che la porta a letto.

Parole chiave: dialetto di Torre, narrazione, racconto, notte di Natale, animali

Tersko pripovedno izročilo ima bogato zgodovino.¹ Zanimivo je, da ga je prvi začel zbirati poljski jezikoslovec Jan Baudouin de Courtenay, ki je leta 1904 v Sankt Peterburgu objavil jezikoslovno in etnografsko monografijo z naslovom *Materialy dlja južno-slovjanskoj dialektologii i etnografii 2: Obrazcy jazyka na govoraх Terskih Slavjan v severovostočnoj Italii*, v kateri je med drugim objavil tersko pripovedno in pesemsko gradivo. Pomembno delo je za njim opravil Milko Matičetov, ki je v Terske doline prvič prišel leta 1940 kot študent Univerze v Padovi. Zbral je za celo knjigo pravljic, povedk in drugega folklornega gradiva ter načrtoval izdajo zbir-

ke Slovensko folklorno gradivo iz Tera. Zbirka je izšla leta 2022 na ZRC SAZU, Inštitutu za slovensko narodopisje (gl. Ivančič Kutin idr. 2022). O terskem pripovednem izročilu so pisali tudi Merkù (2006), Dapit (2006), Zuljan Kumar (2011, 2019, 2021a, 2021b, 2022a, 2022b) in Kropej Telban (2018).² Glede zbirateljskega dela pa je potrebno posebej omeniti Bruno Balloch (z dvema zbirkami, 2010, 2018)³ in Luigia Moderiana (2017), ki je zapisal in ilustriral zgodbe, kot mu jih je pripovedovala njegova teta.

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS. Zapisan je v vnašalnem sistemu ZRCola, ki ga je na ZRC SAZU razvil dr. Peter Weiss.

² Pri avtorjih navajam samo izbor, ne pa vseh del o omenjeni tematiki.

³ Veliko gradiva Bruno Balloch je objavljenega v *Mladi lipi*, prilogi *Trinkovega koledarja*, in *Trinkovem koledarju* ter še v rokopisu.

Slovensko izročilo tega prostora ni bilo spregledano tudi v italijanskih in avstrijskih virih. Tako je Anton von Mailly v svojem delu *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen* (1922)⁴ poročal tudi o terskem pripovednem izročilu, nadalje je treba omeniti Ostermanna (1940), D'Orlandi in Cantarutti (1964), Nicoloaso Ciceri (2002), Malagninija (2006), Ermacoro (2009, 2019) in Zanollija (2016).

V slovenski jezik sem avtorica prispevka prevedla več pripovedi Brune Balloch, ki jih je objavila v svojih dveh zbirkah *Mlada lipa. Pravøce domah narete* (2010) ter *Lučice na oknah s podnaslovom Naš sviet pouan naposebnosti – il nostro mondo pieno di meraviglia* (2018). Cilj prevodov je, da slovenski bralci spoznajo tersko izročilo, ki bi bilo sicer zaradi arhaičnega in odmaknjenege terskega narečja večini nerazumljivo.

Geografsko predstavlja Terska Beneška Slovenija (zahodna Benečija) vmesno območje med Rezijo in Nadiškimi dolinami, saj alpski svet tu prehaja v subalpsko pokrajino. Večina tradicionalnih slovenskih krajev oziroma krajev, kjer se je slovenščina ohranila najdlje, leži na prisojnih terasah na nadmorski višini 500–600 m (Bufon 2017: 66). Tudi v jezikovnem pogledu so Terske doline vmesno območje med Rezijo in preostalim delom Beneške Slovenije. Jezikovna meja med slovenskim in furlanskim svetom tu sledi geomorfološki meji med vzpetim svetom in severnim obronkom Furlanske nižine. Slovencev je okoli 2000, vendar niso tako kompaktno naseljeni kot v Nadiških dolinah. Avtohtona slovenska poselitev zavzema hribovski del med občinama Bardo (Lusevera) in Tipana (Taipana), kjer je demografsko sicer razmeroma strnjena, a zaradi reliefa geografsko razpršena, ter pedemontanski pas, ki vključuje občine Gorjani (Montenars), Čenta (Tar-

cento), Neme (Nimis), Ahten (Attimis), Fojda (Faedis) in Tavorjana (Torreano), kjer je prebivalstvo mešano. Glede na kriterij etnično-jezikovnega izvora je na obeh območjih po okoli 1000 Slovencev, vendar je subjektivna identitetna opredelitev prebivalstva za Slovence občutno manjša (Bufon 2017: 60–62). Terski Slovenci so imeli skozi zgodovino manj stikov s slovenskim zaledjem kot Slovenci Nadiških dolin. Ti so bili po dolini Nadiže že od nekdanj povezani s Slovenci v Gornjem Posočju in na Tolminskem, hkrati pa so bili v prvi polovici 19. stoletja, ko je bilo ozemlje Beneške Slovenije del Avstrije, lahko v stiku z goriškimi Slovenci. Glede na navedeno je tudi narečje, ki se govori na območju Nadiških dolin, tj. nadiško narečje slovenščine, manj arhaično in manj romanizirano ter v slovenskem jezikovnem prostoru bolj razumljivo.

Beneške Slovence in Rezijane povezuje močna navezanost na lastno lokalno okolje, kar ima svoje zgodovinske razloge. Pri njih zaradi priključitve Kraljevini Italiji leta 1866 namreč ni moglo priti do vzpona skupne nacionalne identitete, ki se je v večjem delu s Slovenci poseljenih območij začela razvijati iz pokrajinskih identitet ravno v tem istem času. Zato se njihova izvorna, tj. objektivna etnično-jezikovna identiteta ni mogla razviti v njihovo lastno, tj. subjektivno etnično samoopredelitev. So pa prav zato močno razvili svojo regionalno in lokalno identiteto, ki se odražata prek bogate kulturne dediščine na področju pripovednega izročila, glasbe in plesa. Identiteta na teh območjih živečih Slovencev je tako odraz periferne lokalne skupnosti, navezane na lastno kulturno specifiko, česar pa mnogi ne povezujejo s slovenskim narodnim prostorom, kajti z njim (skorajda) nimajo stika.

V pričujočem prispevku bom predstavila pripoved o božični noči z naslovom *To nuojc na božič*, ki jo je napisala Bruna Balloch in je objavljena v njeni knjigi *Mlada lipa. Pravøce domah narete* (2010: 206–208). Pripoved

⁴ Delo je v več ponatisih izšlo tudi v italijanskem jeziku s spremno besedo Milka Matičetovega (gl. Mailly 2006).

sem zapisala v poenostavljeni fonetični transkripciji, pri čemer sem onaglasila samo tiste besede, ki imajo drugačno naglasno mesto, kot bi bilo pričakovati, ali pa to zaradi nepoznavanja leksema ne bi bilo poznano. Dodane so opombe o v slovenskem prostoru manj poznanih ali neznanih terskih besedah.

TO NUOJĆ NA BOŽIĆ

Nono⁵ Ancən je nimər⁶ pravu liepe pravəce⁷ nja nevodićan.⁸ Dan dan po zvəčer so blə kužətə⁹ an on je pravu od dne nócə zlo zlo liepè an čudnè. Je jau, kə anjúcə¹⁰ to nuojć so spolietálə¹¹ tej¹² maj¹³ prej, so ćentálə¹⁴ an zbujàlə pastierje an jeh so pošijàlə ledat dnaa otroćíca, kə je pəršù na sviet tu dnen hlieuè. So ćentálə gloriyo¹⁵ an jen so uorilə: “Pridità za namə!”

Zat ou oblake je bla kométa,¹⁶ dna zviezdà ubi¹⁷ liepà, ko use te drue an je kazála pot pastirjàn, otrokàn, móžan, starən an mladən an je hodila pred njemə. Ma tuo, kə je blo ubi čudno, je blo tuo, kə še žəvina¹⁸ to nuojć je molà ćekerátə!¹⁹

Ja, kraue, ouce, kozè, pəcə,²⁰ mačke ... to nuojć so molə prećekerátə.²¹ Morta viedətə!

Anca je ostala z ustámə odpərtəh²² za tlatò²³ novico an ni molà ure učakətə, ni pride vilja²⁴ božícu, ne za te dvie karúbe²⁵ an te dua mandarina, kə Gesú Bambino²⁶ je je kladu tu hlačo,²⁷ ma za letietə tje u hlieu poslušət, kuo sə je bla jala nje žəvina.

Čəćica²⁸ je viédala, kə ni bla muorla narditə tlatà, nje nono je je liepo zavərtù,²⁹ də se ne smie poslušətə, tuo kə se diejo³⁰ te temu: tuo je nosilo nasrėjćo.

Viljo Božíca, uóku desėti, so blə usə tje u cierkvè ćentátə *mandis*,³¹ prej ko kə je bla maša, opounòc.

Anca an nje nona so muorle statə dómah, zatuo kə dna je bla mása³² mikana, ta drua je bla slabouríedna³³ an starà. Anca ni molà, ni tiela zaspətə. Opounòc, kər je počela zuonietə gloria, onà se je ušmulíla³⁴ uon s pasteje an je bla tu hlieuè.

Žəvina, jo vidətə, je počela bukətə,³⁵ bleketətə, kikiríkatə, kodkodékətə usa kop, an or ustajətə na nóue. Anca ni viédala, kea pošlušətə, kər so uorilə usi kop. Ni kapíla³⁶ čisto nəč!

⁵ ter. *nono* ‘dedek’ ← it. *nonno* ‘dedek’

⁶ ter. *nimər* ‘vedno’ ← morda nem. *nimmer* ‘nikoli, nič več’

⁷ ter. *pravəca* ‘pripoved, pravljica’

⁸ ter. manjš. *nevodić* ‘vnuček, majhen nečak’ < ter. *nevod* ‘vnuk, nečak’ ← furl. *nevòt* ‘vnuk, nečak’

⁹ ter. *kužətə* ‘ličkati’ ← furl. *scussà* ‘ličkati’

¹⁰ ter. *anjulac* ‘angelček’ < ter. *anjul* ‘angel’ ← furl. *agnul* ‘angel’

¹¹ ter. *spolietatə* ‘poletavati, leteti’

¹² ter. *tej* ‘kot’

¹³ ter. *maj* ‘nikoli’ ← it., furl. *mai* ‘nikoli’

¹⁴ ter. *ćentatə* ‘peti’ ← furl. *ćjantà* ‘peti’

¹⁵ ter. *ćentatə glorio* ‘peti gloriyo, tj. slavilno pesem’

¹⁶ ter. *kometa* ‘komet, zvezda repatica’ ← it. *cometa*, furl. *comete* ‘komet, zvezda repatica’

¹⁷ ter. *ubi* ‘bolj’

¹⁸ ter. *žəvina* ‘živali, živalstvo, živina’

¹⁹ ter. *ćekeratə* ‘klepetati, govoriti’ ← furl. *ćjacarà* ‘klepetati, govoriti’

²⁰ ter. *pəcə* ‘psi’

²¹ ter. *prećekeratə* ‘spregovoriti’

²² ter. z *ustámə odpərtəh* = z *ustami odpərtih* ‘z odpərtimi usti’

²³ ter. *tlatə* ‘ta’

²⁴ ter. *vilja božícu* ‘božična noč’; ter. *vilja* ‘vigilija, dan ali večer pred večjim krščanskim praznikom’

²⁵ ter. *karuba* ‘rožič’ ← it. *carruba* ‘rožič’

²⁶ ter. *Gesu Bambino* ‘Jezušček’ ← it. *Gesu Bambino* ‘Jezušček’

²⁷ ter. *hlača* ‘nogavica’

²⁸ ter. *ćəćica* ‘deklica’

²⁹ ter. *zavərtiatə* ‘zavrteti’, ampak tu ‘posvariti, podučiti, opozoriti’

³⁰ ter. *dietə* ‘deti’, star. ‘reči’

³¹ ter. *mandis* ← furl. *madins* ‘polnočnica’

³² ter. *masa* ‘preveč’ ← it. *massa*, furl. *masse* ‘velika količina, preveč’

³³ ter. *slabourieden/-dna/-dno* ‘slaboten/-tna/-tno’

³⁴ ter. *ušmulitə* se ‘pritihotapiti se’, prim. nvn. *schmu-ggeln* ‘tihotapiti’

³⁵ ter. *bukatə* ‘divjati’; prim. sln. *bukati se* ‘goniti se’ (Bezlaj 1977: 53)

³⁶ ter. *kapitə* ‘razumeti’ ← furl. *capì*, it. *capire* ‘razumeti’

Ustrášena, je šla tə h nje uocínićo³⁷ an pou jókuć mo je jala: “Bombažin, oh Bombažin, reči mə ti təkì. Son ja, Anca ... me ne póznaš? Ja, kə te parnesèn še mo župo, kər mama me ne vidə! Je ries? Prečekerì³⁸ Bombažin!” a je uprašuála nja ospodinca.³⁹

Je ložlà nje mozíkac⁴⁰ tu ouno mehno an rəćotəsto⁴¹ nje Bombažina, tə h njaa mozíkaco za a ložji ćutə⁴² an étu⁴³ je zaspala.

Kər mama an ćáća⁴⁴ so pəršlə od svete maše an so vidələ nje pastejco prazno, se so ustrašələ an so šlə jo ledat⁴⁵ pousən tje po hiše, ma nəč, je ni blo. Jo je obriedu⁴⁶ nje nono tje u hlieuè, kə je bla zatočəna⁴⁷ uóku⁴⁸ nje uocína: jo je uzeu ou brač⁴⁹ an jo je nesu spat uon po šćelínah.⁵⁰

Na božično noč

Aničin dedek je svojim vnučkom vedno pripovedoval lepe zgodbe. Nekega dne proti večeru jim je pri ličkanju koruze pripovedoval o neki zelo zelo lepi in čudni noči. Povedal je, da so angelci tisto noč letali tako kot nikoli pred tem, peli so in zbuvali pastirje ter jih pošiljali pogledat otročička, ki je prišel na svet v nekem hlevu. Peli so glorio in govorili: “Pridite z nami!”

Za oblaki je bila zvezda repatica, še lepša zvezda kot vse druge, kazala je pot pastirjem, otrokom, možem, starim in mladim in je

³⁷ ter. *uocinić* ‘ovenček, jagnje’

³⁸ ter. *prečekerata* ‘spregovoriti’

³⁹ ter. *ospodinca* ‘gospodinjica’

⁴⁰ ter. manjš. *mozikac* ‘obrazek’ < ter. *mozik* ‘obraz’ ← furl. *music* ‘obraz’

⁴¹ ter. *rəćotast/-a/-o* ‘kodrast’ < ter. *rəćot* ‘koder’ ← furl. *rićot* ‘koder’

⁴² ter. *ćutə* ‘čuti, slišati’

⁴³ ter. *etu* ‘tu’

⁴⁴ ter. *ćáća* ‘oče’, kar je podobno kot mama, tata prvotno otroška beseda (Jakop 2014: 244)

⁴⁵ ter. *ledatə* 1. ‘gledati’, 2. ‘iskati’

⁴⁶ ter. *obriestə* ‘najti’

⁴⁷ ter. *zatočen/-a/-o* ‘zvit/-a/-o’

⁴⁸ ter. *uoku* ‘okolí’

⁴⁹ ter. *brač* ‘roka, laket’ ← furl. *brač* ‘roka, laket’

⁵⁰ ter. *ščelina* ‘stopnica’ ← furl. *scjalín* ‘stopnica’

hodila pred njimi. Toda kar je bilo te noči še bolj čudno, je bilo to, da so živali lahko govorile!!!

Ja, krave, ovce, psi, mačke ... so to noč lahko spregovorili. Si lahko mislite! Anica je ob taki novici ostala odprtih ust in ni mogla dočakati ure, da pride božična vigilija, pa ne zaradi dveh rožičev in dveh mandarin, ki jih je Jezušček dal v nogavico, ampak zato, da bi pohitela v hlev poslušat, kaj ji povedo nje-ne živali.

Deklica je vedela, da tega ne bi smela narediti, njen dedek jo je bil lepo posvaril, da se ne sme poslušati, kaj si živali povedo med seboj, kajti to prinaša nesrečo.

Na božični večer okoli desete ure so bili vsi v cerkvi, da bi peli *mandis*, preden je začela maša, ki je bila opolnoči.

Anica in njena babica sta morali ostati doma, kajti ena je bila premajhna, druga pa preslabotna in stara. Anica ni mogla, ni hotela zaspali. Opolnoči, ko je začela zvoniti glorio, se je pritihotapila iz postelje in šla v hlev.

Ko so jo živali zagledale, so začele divjati (se zvijati), blejati, kikirikati, kokodakati, vse naenkrat, in se dvigati na noge. Anica ni vedela, koga bi poslušala, ker so govorili vsi hkrati. Razumela ni čisto nič!

Prestrašena je šla k ovenčku in mu napol v joku rekla: “Bombažin, oh, Bombažin, povej mi ti kaj. Jaz sem, Anica, me ne poznaš? Jaz, ki ti prinesem še svojo porcijo juhe, ko me mama ne vidi. Je res, Bombažin? Spregovori, Bombažin,” mu je govorila njegova gospodaričica.

Svoj obrazek je položila v mehko in ko drasto volno svojega Bombažina, tja k njegovemu obrazku, da bi ga lažje slišala, in tam je zaspala.

Ko sta mama in oče prišla od svete maše in sta videla njeno posteljico prazno, sta se ustrašila in sta jo iskala povsod po hiši, ampak je ni bilo nikjer. V hlevu jo je zvito okoli svojega ovenčka našel dedek: vzel jo je v naročje in jo zunaj po stopnicah nesel spat.

Komentar

Veliko besed v pravljici je slovenskemu bralstvu nerazumljivih, saj imajo nekoliko drugačno glasovno podobo kot v slovenskem knjižnem jeziku (npr. ter. *pravəca* 'pri-poved, pravljica', ter. *žəvina* 'živali, živalstvo, živina', ter. *ospodinca* 'gospodinjica', ter. *slabourieden/-dna/-dno* 'slaboten/-tna/-tno', ter. *ledatə* 'gledati', 'iskati', ter. *spolietatə* 'poletavati, leteti', ter. *zat ou oblake* = zadaj gor v oblakih, ter. *təki* 'kaj'), drugačen pomen (npr. ter. *hlača* 'nogavica', ter. *tej* 'kot') ali pa gre za prevzete besede. Prevzete so bodisi iz furlanščine (npr. ter. *anjul*, *anjulac* 'angelček', ter. *brač* 'roka, laket', ter. *ščelina* 'stopnica', ter. *čentatə* 'peti') bodisi italijanščine (npr. ter. *nono* 'dedek', ter. *Gesu Bambino* 'Jezušček', ter. *karuba* 'rožič', ter. *kometta* 'komet, zvezda repatica') ali pa gre za stare izposojenke iz nemščine (npr. ter. *ušmilitə se* 'pritihotapiti se'). Drugačne kot v današnjem slovenskem knjižnem jeziku so tudi nekatere strukture, npr. ter. *nja nevodičan* = njega vnučkom 'svojim vnučkom', ter. *je ložlā nje* (nje; os. zaimek ž. sp., roditeljska oblika 'svoj') *mozikac tu ouno mehno an račotasto nje Bombažina, tə h njaa* (njega; os. zaimek, m. sp., roditeljska oblika 'njegovemu') *mozikaco za a ložji čutə*, ter. *žəvina to nuojc je molà čekerātə* = živali so mogle (imele sposobnost) govoriti, ter. *morta viedātə* = si lahko mislite, ter. *Anca je ostala z ustāmə odpərtəh* = z ustami odprtih 'z odprtimi usti' za *tlatə novico* = Anica je ostala odprtih ust ob tej novici, ter. *čəčica je viədala, kə ni bla muorla narditə tlatə* = deklica je vedela, da ne bi bila smela narediti tega.

Krajšave

furl. = furlansko, it. = italijansko, manjš. = manjšalno, nem. = nemško, nvnem. = novo visokonemško, sln. = slovensko, star. = starinsko, ter. = tersko

VIRI IN LITERATURA

Literatura

Baloch, B. 2010: *Mlada lipa: pravece domah narete: izbor besedil iz publikacije Mlada lipa = testi scelti dalla pubblicazione Mlada lipa* (ur. Dapit, R., Trusgnach, L., Zuljan Kumar, D.). Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko = Circolo culturale [Ivan Trinko].

Balloch, B. 2018: *Lučice na oknah: naš sviet pouan naposebnosti = il nostro mondo pieno di meraviglia* (ur. Dapit, R., Trusgnach, L., Zuljan Kumar, D.). Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko = Cividale del Friuli: Circolo culturale [Ivan Trinko].

Baudouin de Courtenay, J. 1904: *Materialy dlja južnoslovsjanskoj dialektologii i etnografii 2: Obrazy jazyka na govorah Terskih Slavjan v severovostočnoj Italii*. Sankt Peterburg.

Bezljaj, F. 1977: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Prva knjiga. A–J. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bufon, M. 2017: *Meje in obmejne skupnosti na Slovenskem*. Koper: Založba Annales, ZRS Koper.

Ermacora, D. 2019: *La Società filologica friulana e gli studi sugli esseri immaginari del folklore. Gli studi sugli esseri immaginari del folklore. In Friul 1919-2019. XCVI congresso sociale, Udine, 6 ottobre 2019* (ur. Tilatti, A.). Udine: Società Filologica Friulana, 247–261.

Dapit, R. 2006: *Zgodbe o živalih in bajeslovnih bitjih v ustnem izročilu Terske doline. V: Kožuh, M. (ur.), Terska dolina. Alta Val torre. Val de Tor. Terska dolina v besedil, sliki in pesmi*. Celje, Gorica: Celjska Mohorjeva družba, Goriška Mohorjeva družba, 269–275.

D'Orlandi, L., Cantarutti, N. 1964: *Credeenze sopravvienti in Friuli intorno agli esseri mitici. Cefastu? Rivista della Società Filologica Friulana 40/1, 17–41*.

Grant *Dizionari Bilengâl Talian Furlan*, 2000, Centri Friul Lenghe, ARLEF: Udine.

Ivančič Kutin, B. (ur.), Mrvič, R. (ur.), Kropelj Telban, M. (ur.) 2022: *Folklorno gradivo iz Tera - 1940: terenski zapisi Milka Matičetovega*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Jakop, T. 2011: *SLA V604 'oče'*. V: Škofic, J. idr., *Slovenski lingvistični atlas 1.1 Komentarji*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za Slovenski jezik Frana Ramovša. Dostopno na: https://fran.si/Search/File2?dictionaryId=150&name=SLA_V604.pdf.

Kropelj Telban, M. 2018: *Matičetovi zapisi terskega ustnega izročila: prispevek k ohranjanju terske nesnovne dediščine*. V: Žele A. (ur.) Šekli, M. (ur.),

Slovenistika in slavistika v zamejstvu – Videm. Ljubljana, Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 195–206.

Maily von, A. 2004: *Leggende del Friuli e delle Alpi Giulie* (ur. Matičetov, M.). Gorizia: Editrice Goriziana.

Malagnini, F. 2006: Miti e leggende. Il Friuli Venezia Giulia 1. *Enciclopedia tematica 1. Il carattere di una regione*. Milano: Touring Editore srl., 351–449.

Merkù, P. 2006: Ljudje ob Teru – zapejući škari-fić. V: Kožuh, M. (ur.), *Terska dolina. Alta Val Torre. Val de Tor. Terska dolina v besedil, sliki in pesmi*. Celje, Gorica: Celjska Mohorjeva družba, Goriška Mohorjeva družba, 277–283.

Moderiano, L. 2017: *Orlojáč an druge pravce. O'orologino e altre storie* (ur. Černo, I.). Bardo: Center za kulturne raziskave.

Nicoloso Ciceri, A. 2002⁴: *Tradizioni popolari in Friuli*. 1–2. Udine: Chiandetti editore.

Šlenc, S. 2006: *Veliki italijansko-slovenski slovar*. DZS: Ljubljana.

Ostermann, V. 1978: *La vita in Friuli: usi, credenze popolari* (2a ed. riordinata, riveduta e annotata da Giuseppe Vidossi): Ist. Delle Edizioni Accademiche: Casa editrice Idea, [1940] (Udine: Del Bianco e figlio).

Zanolli, R. 2016: *Guida insolita ai misteri, ai segreti, alle leggende e alle curiosità del Friuli*. Roma: Newton Compton editori.

Zuljan Kumar, D. 2022a: Pripovedi o hudiču in štrijah v terskem narečju = Racconti del diavolo e delle streghe nel dialetto sloveno delle Valli del Torre. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia*, letn. 32, št. 1, 75–88.

Zuljan Kumar, D. 2022b: Ivana, torka in štrija v terskem bajeslovnem izročilu. *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, [št.] 19, 18–23.

Zuljan Kumar, D. 2021a: Bajeslovna bitja Terskih dolin. V: Jožef-Beg, J. (ur.), *Večnaslovniška odprtost pravljic: mednarodni znanstveni simpozij: Novo mesto, 17. september 2020: zbornik prispevkov*. Novo mesto: Slavistično društvo Dolenjske in Bele krajine, 19–29.

Zuljan Kumar, D. 2021b: O divjem možu v terskem pripovednem izročilu. *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, [št.] 18, 41–43.

Zuljan Kumar, D. 2019: Pripovedni svet terskih dolin. V: Šekli, M. (ur.), Rezoničnik, L. (ur.), *Slovenski jezik in njegovi sosodje*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 29, 407–415.

Zuljan Kumar, D. 2011: O subiškem govoru terskega narečja. V: Jesenšek, M. (ur.), *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovan-ske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 370–378.